

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

THE PECULIARITY OF SOCIAL PROJECT PLANNING IN SOCIAL WORKERS' PROFESSIONAL ACTIVITY

Статтю присвячено аналізу специфіки соціального проектування у професійній діяльності соціальних працівників. Зазначено, що соціальні працівники мають володіти знаннями, уміннями і навичками проектування, прогнозування та моделювання для ефективного здійснення соціального проектування. Соціальний проект розглядають як одну з форм соціально-перетворюючої діяльності і засіб розвитку соціальної активності соціальних працівників. Встановлено, що соціальний проект має характерні особливості: зосереджений на досягненні мети й зміні суспільної ситуації; передбачає конкретизацію та реалістичність прогнозованих результатів; спирається на принцип соціальної суб'єктності. У процесі дослідження було виявлено, що під час розробки соціального проекту необхідно враховувати принципи соціального проектування, а саме: цілісність, обґрунтованість і життєздатність соціального проекту; обмеженість за часом, цілями, завданнями, результатами; об'єктивність, послідовність і зв'язність цілей, завдань, бюджету; компетентність його розробників.

Будь-який соціальний проект передбачає два взаємопов'язаних етапи: розробка проекту (передпроектний аналіз, формулювання мети, завдань, визначення організаційних форм, методів і засобів реалізації, етапів, процедур, хронологічних меж, аналіз критеріїв та оцінювання ефективності відповідно до очікуваних результатів) і його реалізація, що здійснюється командою соціальної установи або «проектною командою». Представлено технологію роботи над соціальним проектом, що має пошуковий етап (визначення проблеми, формулювання завдань, пошук інформації, продукування ідей), аналітичний етап (вибір найперспективнішої ідеї, складання плану дій, збір необхідних матеріалів), практичний етап (виконання завдання, коригування матеріалу, підготовка презентації проекту), презентаційний етап (представлення презентації проекту), контрольний етап (оцінювання презентації, вибір кращого проекту).

Ключові слова: соціальне проектування, соціальний проект, соціальний працівник, професійна діяльність.

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of social project planning in social workers' professional activity. It is noted that social workers need to have the knowledge, skills and experience to design, predict and simulate for effective social project planning. The social project is considered as one of the forms of social-transformative activity. It is also characterized as a mean of development of social workers' social activity. It is established that the social project planning has the following specific features: it is focused on achieving the goal and changing the social situation; it provides for concretization and realistic results; is based on the principle of social subjectivity. It was found in the course of research, that the principles of social project planning should be taken into account when developing a social project, namely: integrity, validity and viability of a social project; limited time, goals, objectives, results; objectivity, consistency and coherence of goals, objectives, budget; the competence of its developers.

Each social project involves two interrelated stages: project development (pre-project analysis, formulation of goals, objectives, definition of organizational forms, methods and means of implementation, stages, procedures, chronological boundaries. It also involves the criteria analysis and evaluation of performance in accordance with the expected results) and its implementation by a social institution team or a "project team". It is presented, that the technology of work on a social project planning containing the search stage (problem definition, tasks formulation, search of information, ideas production); analytical stage (choosing the most promising idea, drawing up an action plan, gathering the necessary materials); practical stage (task completion, material correction, project presentation preparation); presentation stage (presenting the project presentation); a milestone (evaluation of presentations, selecting the best project).

Key words: social project planning, social project, social worker, professional activity.

УДК 377

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-20>

Романовська Л.І.,

докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи
і соціальної педагогіки
Хмельницького національного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Характерною особливістю професійної діяльності соціальних працівників є пошук нестандартних рішень для розв'язання різноманітних соціальних проблем, пов'язаних із різними категоріями клієнтів. Працівники соціальної сфери мають володіти знаннями, уміннями і навичками проектування, прогнозування та моделювання як базовим інструментарієм проектної діяльності. Соціальне проектування передбачає заміну традиційного інформативного навчання на інноваційний варіант надання соціальних послуг, що є особливо актуальним у сучасних умовах кризових явищ українського суспільства.

Дослідники [13] наголошують, що соціальне проектування є інноваційною діяльністю, специфічним різновидом проектування, технологією розробки та наукового обґрунтування варіантів планового розвитку нових соціальних явищ і процесів, соціальною технологією, спрямованою на прогнозування та програмно-цільове впровадження соціальних нововведень.

В основу соціального проектування мають бути закладені такі параметри, як багатофакторність, багатовекторність розвитку та протиріччя соціального об'єкта, неможливість його описання за допомогою термінів будь-якої соціальної теорії, наявність суб'єктивних складників, які визначають

відношення того, що має бути, та того, що є, в розвитку соціального об'єкта, суб'єктивні фактори формування соціального очікування, соціального прогнозу та проєктування, чинники, які визначають різноманітні критерії оцінки зрілості розвитку соціального об'єкта [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасна ситуація в Україні характеризується низкою негативних тенденцій, які суттєво впливають на соціальну сферу. Проєктування як інноваційна технологія містить величезний потенціал для вирішення складних соціально-економічних проблем і одночасного розвитку українського суспільства. Проблема соціального проєктування перебуває в центрі уваги науковців: В. Курбатов, Г. Нагорна, Д. Пузіков, Л. Тюптя, В. Шкуро, О. Яременко та інших. У контексті нашого дослідження певний науковий інтерес становлять праці, присвячені сутнісній характеристиці «соціального проєкту» (О. Антонова, О. Безпалько, Т. Бутченко, А. Конончук, В. Луков та інші). Водночас проблема специфіки соціального проєктування у професійній діяльності соціальних працівників системно не досліджувалася.

Мета статті. Беручи до уваги наведені вище аргументи, ми поставили собі за мету розкрити сутність поняття «соціальний проєкт» та визначити його потенціал у професійній діяльності фахівців соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу. З позиції педагогічної науки, основним дискретним елементом застосування соціального проєктування є соціальний проєкт, що має тенденцію до жорсткого структурування інформації, алгоритмізації дій і передбачуваності результатів [7].

Проєкт, як правило, використовують для позначення інноваційної діяльності, спрямованої на перетворення соціальної дійсності в контексті соціальної проблематики – на «соціально-культурне середовище (створення сприятливого соціокультурного простору та оптимізація умов саморозвитку особистості, соціальної групи, території загалом); сфери життєдіяльності особистості (освітня, дозвіллева, навчальна, виробнича, спортивна, інформаційна тощо); спосіб життя (підтримка окремих видів і напрямів діяльності особистості, які сприяють зростанню якісних показників життя)» [3, с. 508].

Ми узяли до уваги думку А. Конончук, яка представляє два різновиди проєктів, а саме: як самостійний варіант вирішення локальної проблеми конкретної цільової групи певного соціального середовища і як складову частину програми соціально-економічного розвитку, що визначає цілі та завдання соціальної сфери, які мають бути досягнуті в запланований період, шляхи та засоби їх реалізації [6].

Варто зазначити, що соціальний проєкт можна розглядати як одну з форм соціально-перетворю-

ючої діяльності і засіб розвитку соціальної активності соціальних працівників. Це пов'язано з тим, що в процесі реалізації соціального проєкту відбувається спільна взаємодія учасників проєкту («знаю, хочу, вмію і маю досвід організації»), що дає змогу розвинути у фахівців соціальної сфери соціальну активність. Окрім цього, під час реалізації соціального проєкту соціальні працівники отримують практичний досвід самостійної суспільно корисної дії, вони несуть відповідальність за власні дії і за інших людей; у них розвивається проєктна компетентність (уміння передбачати результати соціальної діяльності), вони проявляють ініціативу, самостійність, творчість у розв'язанні складних соціальних проблем.

Науковці по-різному розуміють сутність терміна «соціальний проєкт». Представимо найбільш поширені трактування:

- різновид програми, де відображені не тільки актуальні орієнтири, загальні завдання, а й уточнені терміни досягнення конкретних завдань, скоординовані зусилля виконавців на основі глибокого вивчення початкового рівня розвитку об'єкта і використання соціальних нормативів [1];

- сконструйоване ініціатором проєкту соціальне нововведення, спрямоване на створення, модернізацію або підтримку середовища, що змінюється, позитивно впливає на людей, їхні матеріальні та духовні цінності, враховує просторово-часові координати [8];

- проєкт подібний до соціальної технології, орієнтований на зміну соціальної ситуації, пов'язаний із впливом на суспільну свідомість або зі зміною структури життя певних цільових груп, на які цей проєкт спрямований [2];

- сукупність комплексних дій, спрямованих на вирішення проблеми, конкретної соціальної ситуації за умови обмеженості в часі та ресурсах [10];

- спільна діяльність учасників освітнього процесу (дорослих і дітей, молоді), спрямована на досягнення соціально значущого результату; програма практичних кроків або дій, розпочата самостійно проєктною командою для вирішення реально існуючої соціальної проблеми місцевої громади [12].

Специфічний контекст соціального проєкту передбачає відносини соціального партнерства, під яким розуміють добровільну й рівноправну взаємодію в проєктній діяльності різних громадських і державних сил, людей різного віку і соціального статусу [5]. На думку В. Киричук і Л. Єнотаєвої [4], соціальний проєкт сприяє набуттю досвіду діяльності в певній соціальній ролі, формує свідомість причетності до громадянського суспільства, інтенсивно розвиває такі особистісні функції, як-от самовизначення, самосвідомість та самоствердження в соціумі. Соціальний проєкт сприяє формуванню ціннісно-сислової сфери, оскільки

дії відбуваються в реальних умовах, а проектна діяльність має особистісно-соціальну значущість.

Детально обґрунтував специфіку соціальних проектів В. Луков [8], виокремивши їхні принципові особливості. Автор переконаний, що є значна кількість соціальних проблем, які об'єктивно різняться за рівнем, масштабом та іншими параметрами, проте одну й ту саму проблему різні групи населення вважають такою, що потребує негайного вирішення, або такою, вирішення якої можна відкласти. Соціальний проект передбачає досягнення поставленої мети й зміну суспільної ситуації, тому користувачами результатів соціального проекту є не тільки споживачі майбутніх соціальних послуг/продуктів, а й усі учасники «території проекту». В. Луков зауважує, що для соціальних проектів надзвичайно важливими є конкретизація та реалістичність прогнозованих у результаті реалізації проекту результатів. Якщо ймовірність досягнення визначених проектних цілей або отримання результатів низька, то такий проект не є цінним для суспільства і, відповідно, не буде мати підтримки з боку його цільової групи. Важливим є те, що у процесі розробки та реалізації соціальних проектів варто враховувати принцип соціальної суб'єктності, відповідно до якого кожна людина / соціальна група має виступати в проекті як активний діяч і творець соціальної реальності.

Соціальне проектування передбачає самостійне суспільне виробництво на благо і турботу про себе та інших людей. При цьому під час розробки соціального проекту необхідно враховувати принципи соціального проектування, а саме:

1) цілісність – кожна частина проекту відповідає загальному задуму і заздалегідь передбачуваному результату;

2) обмеженість (за часом, цілями, завданнями, результатами) – це характеристика проекту, що дає змогу контролювати хід його реалізації за чітко визначеними етапами на підставі зазначених й вимірюваних результатів кожного етапу;

3) об'єктивність і обґрунтованість – доказовість того, що ідея проекту, підхід до вирішення проблеми виникли не випадково, а є наслідком роботи авторів проекту з осмислення ситуації й оцінювання можливостей впливу на неї;

4) послідовність і зв'язність – логіка побудови частин, що співвідносяться між собою, обґрунтовують одна одну. Цілі і завдання безпосередньо впливають із поставленої проблеми; бюджет спирається на опис ресурсів і поєднується з планом;

5) компетентність – адекватне вираження обізнаності авторів проекту в проблематиці, можливостях і засобах розв'язання соціальної проблеми, володіння формами, методами, технологіями і механізмами реалізації проекту;

6) життєздатність – окреслення перспектив розвитку проекту в майбутньому, можливості його реалізації в інших умовах [9].

Підтримуємо науковців [14] у тому, що соціальний проект можна структурувати на два взаємопов'язаних етапи:

1) розробка соціального проекту (передпроектний аналіз, формулювання мети і завдань проекту, визначення організаційних форм, методів і засобів його реалізації, етапів, процедур, хронологічних меж, аналіз критеріїв та оцінювання ефективності проекту відповідно до очікуваних результатів);

2) реалізація проекту, що здійснюється командою соціальної установи або «проектною командою» і передбачає організаційну складову частину проекту (розподіл функціональних обов'язків між учасниками проекту) і управлінську складову частину (мотивацію, координацію, комунікацію, моніторинг, контроль).

Представимо технологію роботи над соціальним проектом, що є своєрідним поетапним алгоритмом дій:

1) пошуковий етап передбачає визначення проблеми майбутнього соціального проекту, формулювання творчого завдання на проектування, пошук інформації, продукування різних ідей реалізації наміченої мети. На цьому етапі особливо важливим є позитивний мотиваційний настрій на майбутню творчу діяльність;

2) аналітичний етап («занурення в завдання»). Розробники проекту обирають найбільш перспективну, на їхню думку, ідею, складають план дій, збирають необхідний матеріал;

3) практичний етап – безпосереднє виконання завдання, коригування зібраного матеріалу, підготовка презентації проекту;

4) презентаційний етап – представлення проекту у вигляді презентації;

5) контрольний етап акцентує на обговоренні та оцінюванні презентацій соціальних проектів. Критерії оцінки проекту мають бути чітко обґрунтованими і зрозумілими його розробникам.

Вважаємо, що у процесі роботи над соціальним проектом його доцільно структурувати за допомогою схеми аналізу «акту комунікації», запропонованої професором Г. Ласуеллом, одним із засновників Чиказької школи соціології. Розроблена схема передбачає ланцюжок відповідей на запитання «хто каже – що – за яким каналом – кому – для чого?». Щодо соціального проекту її можна використовувати таким чином:

1) «Who?» – Хто? Для кого? З ким? (визначення цільової групи проекту, його партнерів, їхньої взаємодії у процесі співпраці, сильних і слабких сторін проекту);

2) «What?» – Що? (основні заходи проекту; економічні, політичні, соціальні, освітні, культурні характеристики проекту);

3) «Why?» – Для чого? (потреби і бажання, що задовольняються в процесі реалізації проекту);

врахування інтересів учасників, їхнє мотивування; цілі проекту);

4) «Where?» – Де? (аналіз соціального контексту проекту та визначення соціального становища його учасників);

5) «When?» – Коли? (період часу, впродовж якого реалізуватиметься проект; тривалість окремих заходів у проекті);

6) «How?» – Як? (організація проекту з використанням комплексу методів, технологій, засобів; аналіз досвіду учасників).

Умовами успішності соціального проекту можна вважати такі:

- добровільність участі в проекті;
- чіткий розподіл обов'язків між його учасниками;
- врахування особистісних інтересів, якостей, умінь членів проектної команди;
- чітка позиція координаторів проекту;
- оптимальний розподіл часу роботи над проектом;
- підтримка проекту керівництвом соціальної установи;
- зацікавленість у результатах проектної діяльності соціальних установ і органів влади.

Висновки. Завдяки розробці й ефективній реалізації соціальних проектів стають можливими, по-перше, інтенсифікація практичної складової частини соціальної роботи (надання допомоги ширшому колу клієнтів, завдяки чіткому визначенню пріоритетних цілей та напрямів роботи, прогнозуванню результатів), по-друге, формування адекватного уявлення про соціальне проектування, її потенціал у процесі професійної діяльності (засвоєння знань, умінь і навичок соціальними працівниками при застосуванні методу навчальних проектів), по-третє, активне і дієве використання здобутків теоретико-методичних аспектів соціальної роботи в практичній діяльності соціальних працівників за допомогою проектування інноваційних технологій та моделей соціальної роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антропова Ю.Ю. Проектне управління. *Вісник Хмельницького державного університету*. Серія Філософія. Соціологія. Культурологія. 2009. № 11 (149). Вип. 11. С. 164–168.
2. Григорьев Д.В., Степанов П.В. Внеурочная деятельность школьников. Методический конструктор. Москва, 2010. 223 с.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсам, 2012. С. 504–509.

4. Киричук В.О., Єнотаєва Л.Є. Умови, принципи, особливості організації соціально-педагогічного проектування. *Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу: теоретико-практичний аспект* : Посібник. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. 336 с.

5. Колесникова И.А., Горчакова-Сибирская М.П. Педагогическое проектирование. Москва, 2007. 288 с.

6. Конончук А.І. Проектні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. 2017. Вип. 144. С. 53–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2017_144_15

7. Корнеев В.М. Комунікаційні технології як засоби проектування соціальної дійсності. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2014. Том 56. 2014. Липень–вересень. С. 176–181.

8. Луков В.А. Социальное проектирование: учебное пособие. 7-е изд. Москва : Изд-во Московского гуманитарного университета «Флинта», 2007. 240 с.

9. Макарова Р.Т. Технология социального проектирования. Как эффективно реализовать социальный проект и грамотно оформить его документацию? Инновационные проекты и программы в образовании. *Теория инновационной деятельности*. 2011. № 1. С. 5–15.

10. Путівник для починаючих НПО. Міська громадська організація «Лабораторія малого бізнесу». Київ, 2004. 68 с. URL: <http://vsgo.org.ua/sites/default/files/books/%D0%9F%D1%83%D>

11. Скорода Ю.В. Проектний менеджмент в контексті реалізації регіональних соціальних проектів в Україні: специфіка та перспективи (з досвіду реалізації фестивалю етнічної культури «Галас-2008» у Рівненській області). *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_a&C21CO21P03=FILA=&2_S21STR=Nznuoaksk_2010_2_18

12. Технология воспитания и обучения / под ред. Н.Н. Никитиной. Ульяновск, 2011. 207 с.

13. Тюття Л.Т., Иванова І.Б. Соціальна робота (теорія і практика): Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2004. С. 258–263.

14. Тюття Л.Т., Пузіков Д.О. Проектування в соціальній роботі. *Наукові записки*. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2005. Том 47. С. 84–88. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7759/Тууптуя_Proektuvannya_v_sotsial'niy_roboti.pdf